

LausuntoHHO/6096/2025
HHO-AK-2026-1136

30.1.2026

Helsingin hovioikeus

Oikeusministeriölle

Viite: VN/21297/2023

Asia: Lausunto työryhmämietinnöstä koskien pakkokeinolain muutostarpeiden arviointia (1. vaihe)

Hovioikeus lausuu oikeusministeriön lausuntopyynnön johdosta seuraavan.

Yleistä

Oikeusministeriön mietinnössä ehdotetaan muutettavaksi pakkokeinolain 2 luvun säännöksiä vangitsemisen edellytyksistä ja 10 luvun säännöksiä salaisista pakkokeinoista. Mietinnössä ehdotetaan muutettavaksi vangitsemisen edellytyksiä siten, että rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangitseminen edellyttäisi jonkin pakkokeinolaissa määritellyn erityisen edellytyksen käsillä oloa. Lisäksi vangitsemisen edellytykseksi ehdotetaan uutta yleisen järjestyksen tai turvallisuuden vaarantumisen uhkaan perustuvaa vangitsemisperustetta. Mietinnössä ehdotetaan lisäksi säädettäväksi salaisesta paikkaan kohdistuvasta etsinnästä (salainen kotietsintä, salainen paikanetsintä ja salainen erityinen kotietsintä), osallistuvan tietolähteen käytöstä ja ampuma-aserikoksen lisäämisestä ylimääräisen tiedon käyttämisestä koskevaksi perusterikokseksi.

Mietinnön tavoitteena on toteuttaa hallitusohjelmaa, jossa on kirjattuna mm. tavoite varmistaa, että muun ohella pakkokeinolaki tukee rikostorjuntaa riittävällä tavalla ja että hallitus mahdollistaa nykyistä laajempien salaisten pakkokeinojen käytön rikollisjengissä aktiivisesti toimivan henkilön kohdalla.

Hovioikeus toteaa yleisesti, että erityisesti pakkokeinolain 10 lukuun ehdotetulla uudella sääntelyllä voitaisiin loukata merkittävällä tavalla ihmisten perusoikeuksia. Lisäksi sääntelyllä puututtaisiin merkittävällä tavalla perustuslailla suojattuun kotirauhan suojaan. Näistä lähtökohdista, ja ottaen lisäksi huomioon jäljempänä

yksityiskohdista todettu, hovioikeus ei kannata salaista kotietsintää, salaista paikanetsintää ja salaista erityistä kotietsintää eikä myöskään osallistuvan tietolähteen käyttöä koskevia ehdotuksia. Lisäksi hovioikeus suhtautuu varauksellisesti siihen, että ampuma-aserikos lisättäisiin ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaksi perusterikokseksi.

Jos ehdotetut uudet tutkintatoimet hyväksytään lisättäväksi pakkokeinolakiin, on selvää, että pakkokeinolain 1 luvussa säädetyn suhteellisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteen merkitys korostuu nykyistään enemmän. Selvää lisäksi on, että pakkokeinon käyttämisen perusteeksi tuomioistuimelle esitettävän selvityksen tulee olla nykyistä yksilöidympi ja sen pitää osoittaa ne konkreettiset seikat, jotka yksittäistapauksessa toimivat pakkokeinon käyttämisen perusteina.

Vangitsemisen edellytyksiä koskevat ehdotukset eivät ratkaise käytännössä varsin usein esiintyvää tilannetta, jossa käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä vastaanotetun näytön perusteella odotettavissa oleva rangaistus on useita vuosia ja jopa yli 10 vuotta vankeutta, mutta vangittuna pitämiselle ei enää ole erityisiä edellytyksiä käräjäoikeuden pääkäsitelyn jälkeen ennen käräjäoikeuden tuomion antamista. Hovioikeus toteaa, ettei tätä tilannetta ottaen huomioon odotettavissa oleva rangaistus voida pitää tyydyttävänä.

Vangitsemisen edellytyksistä

Yleistä

Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2024:20 ilmenee, että vangitsemisen ei tule perustua yksin rikoksen vakavuuteen tai odotettavissa olevan rangaistuksen pituuteen siinäkään tapauksessa, että vangitsemisen perusteena olevasta rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta (ns. yltörkeä rikos). Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevän oikeusohjeen perusteella hovioikeus pitää kannatettavana, että lainsäätäjä puuttuu asiaan.

Yleisesti erityisten edellytysten soveltamisen kynnyksen (ns. syytä epäillä) osalta hovioikeus toteaa kannattavansa mietinnössä korostettua, jonka mukaan rikoksen vakavuus ja odotettavissa olevan rangaistuksen pituus olisivat vangitsemisen edellytyksiä koskevassa arvioinnissa merkityksellisiä tekijöitä, jotka voisivat vahvasti osoittaa yhden tai useamman erityisen edellytyksen käsillä oloa (s. 97). Myös lakiehdotuksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 140–141) on korostettu rikoksen vakavuuden ja oletettavissa olevan rangaistuksen merkitystä arvioitaessa karttamis- ja sotkemisvaaraa esimerkiksi, kun kysymys on törkeästä huumausainerikoksesta tai väkivaltarikoskokonaisuudesta, josta olisi odotettavissa useamman vuoden vankeusrangaistus. Mietinnössä on lisäksi korostettu rikoksen vakavuuden merkitystä jatkamisvaaraa arvioitaessa (s. 140). Toisaalta huomioon tulee

ottaa se mietinnössäkin mainittu, että rikoksen vakavuus ei yksin riittäisi kaavamaisesti vangitsemisen perusteeksi.

Ottaen lisäksi huomioon, että ratkaisussaan KKO 2024:20 korkein oikeus katsoi, ettei ylitörkeiden rikosten osalta voimassa olevan lain mukaisista erityisistä edellytyksistä edellytetä yhtä vahvaa selvitystä kuin lievempien rikosten kohdalla, hovioikeus pitää mietinnössä erityisten edellytysten kynnyksestä esitettyä perusteltuna. Hovioikeus kuitenkin toteaa, että oikeuskäytännön perusteella vapautteen kohdistuvan pakkokeinon käyttämisen perusteeksi esitettävän selvityksen tulee olla yksilöity ja sen pitää osoittaa ne konkreettiset seikat, jotka yksittäistapauksessa toimivat pakkokeinon käyttämisen perusteina (mm. KKO 2020:36, KKO 2020:16 ja KKO 2018:87).

Hovioikeus kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että vangitseminen ja vangittuna pitäminen käräjäoikeuden pääkäsittelyn päätyttyä ja tuomiolla on mahdollista ainoastaan syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Vaatimuksen esittäjän tulee esittää pakkokeinon käyttämisen perusteet.

Edellä todetuin tavoin tyydyttävänä ei voi pitää tilannetta, jossa käräjäoikeuden pääkäsittelyn jälkeen ennen tuomion antamista vangittuna pitämiselle vaaditaan jokin nykyisin voimassa olevista erityisistä edellytyksistä, vaikka vastaanotetun näytön jälkeen odotettavissa oleva rangaistus on useita vuosia. Hovioikeus kannattaa sitä, että jatkovalmistelussa selvitetään mietinnössä esitettyä tarkemmin, onko tähän käytännössä esiintyvään ongelmallisena pidettävään tilanteeseen mahdollista löytää ihmis- ja perusoikeudet turvaava ratkaisu. Hovioikeus esittää oman ratkaisuehdotuksensa jäljempänä.

Uusi yleisen järjestyksen tai turvallisuuden vaarantamista koskeva edellytys

Kuten monet muut lausunnonantajat, hovioikeus pitää oikeusvaltiollisesti hyvin ongelmallisena ja siksi epäonnistuneena lainkohdan perusteluja (s. 98, 143–144), koska niissä esitetään, että ehdotetun uuden vangitsemisedellytyksen soveltamisharkinnassa tulisi antaa merkitystä arviolle siitä, millainen yleinen reaktio rikos epäilystä ja epäillyn vangitsematta jättämisestä seuraisi. Vapaudenmenetyksen edellytyksiä ei tule perustaa näin voimakkaasti ja itsenäisesti tapauskohtaiseen arvioon yleisestä mielipiteestä, eikä sellaista voi olla tarkoitettu työryhmämietinnössä (s. 25) selostetussa EIT:n käytännössäkään. Käytännössä tämä kaiketi voisi tarkoittaa yksinomaan reaktiota iltapäivälehdissä tai sosiaalisessa mediassa, joihin perustuva tuomioistuimen harkinta ei ole hovioikeuden käsityksen mukaan hyväksyttävää. Tämä on ongelmallista, vaikka erityinen edellytys yleisen järjestyksen tai turvallisuuden vaarantamisesta koskeekin ehdotuksen mukaan ainoastaan ns. ylitörkeitä rikoksia. Hovioikeus vielä tältä osin toteaa selvää olevan, että edellä mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu koskee mietinnössä todetuin tavoin (s.

27) nimenomaisesti rikosepäilyyn perustuvaa vangitsemista tai vangittuna pitämistä.

Hovioikeus esittää, että esitetyn sääntelyn sijasta olisi tarkoituksenmukaista etsiä muuta sääntelyratkaisua vangittuna pitämistä koskevaan ongelmaan tilanteessa, jossa näytön vastaanottamisen jälkeen odotettavissa on pitkä vankeusrangaistus, mutta nykyisiä tai uusia vangitsemisen edellytyksiä ei ole. Vangitseminen on turvaamistoimenpide eikä rikosoikeudellinen seuraamus. Jos turvaamistoimenpiteelle ei ole perusteltua syytä, ei sitä voida käyttää. Hovioikeus ehdottaa, että tilanteeseen puututtaisiin mieluummin siten, että tuomioistuimien kumoaisi syyttömyysolettaman, jolloin vapauden menetys olisi ihmisoikeus- ja perustuslaillisesta näkökulmasta helposti mahdollista.

Tilanteeseen voitaisiin rakentaa esimerkiksi vastaavanlainen sääntelyratkaisu kuin nykyisin mielentilatutkimukseen määrittämisen osalta on voimassa (OK 17:37 ja ROL 11:5a). Tuomioistuin ottaisi kantaa siihen, onko vastaaja menetellyt syytteessä kuvatulla tavalla, vaikka lopullinen yksityiskohtaisempi tuomio annettaisiin vasta myöhemmin. Tätä mallia voisi keventää tuomioistuimen kannalta säätämällä, että jos käräjäoikeus näytön vastaanottamisen jälkeen on vakuuttunut siitä, että vastaaja on syyllinen ja että rangaistus tulee olemaan pitkä vankeusrangaistus, käräjäoikeus voisi määrätä vastaajan vapauden menetetyksi tuomion antamiseen asti ilman varsinaista yksityiskohtaista syyksilukemista.

Tällaisella syyttömyysolettaman kumoamiseen perustuvalla sääntelyllä varsinaiseen ongelmaan saataisiin kestäväällä pohjalla oleva ratkaisu.

Salaiset pakkokeinot (PKL 10 luku)

Jälkikäteen ilmoitettava paikkaan kohdistuva etsintä (ns. salainen kotietsintä ja salainen paikanetsintä)

1. Yleistä, soveltamisala ja sääntelyn tarve

Hovioikeus toteaa, että erityisesti ehdotettu uusi salaista kotietsintää koskeva sääntely puuttuisi merkittävästi perustuslailla suojattuun yksityisyyden ja kotirauhan suojaan. Sekä salainen kotietsintä että salainen paikanetsintä loukkaisivat nykyisin käytössä olevia salaisia pakkokeinoja laajemmin ihmisten perusoikeuksia. Työryhmän mietinnössä esitetty perustelut salaisen kotietsinnän tarpeelle eivät ole olleet nykyisten rikostilastojen perusteella vakuuttavia.

Lisäksi hovioikeus toteaa, että kotietsintä voidaan jo voimassa olevan lainsäädännön puitteissa toimittaa ilman ennakkoilmoitusta. Esityksen perustelujen mukaan tätä keinoa käytetään harvoin, vaikka voitaisiin katsoa, että se olisi esimerkiksi esityksessä esitetyissä esimerkkitapauksissa ollut käyttökelpoinen toimenpide.

Tähän nähden on oletettavaa, ettei salaiselle kotietsinnälle ole suurta tarvetta. Käytännössä kotietsintä toteutetaan nykyisin yleensä siinä vaiheessa, kun epäilty otetaan kiinni. Kotietsintöjen ja kiinniottojen synkronointi on nyt jo käytössä oleva tehokas keino estää rikostutkinnan ennenaikainen paljastuminen.

Edellä todetuvin tavoin hovioikeus suhtautuu kielteisesti ehdotuksiin.

Joka tapauksessa, jos pakkokeinolakia muutetaan ehdotetuilla uusilla tutkintatoimilla, tärkeätä on, että salaisen kotietsinnän ja salaisen paikanetsinnän kohdehenkilön oikeusturva varmistetaan asianmukaisesti ja soveltamisala rajataan tarkkarajaisesti. Esitetyt tutkintatoimia tulisi voida käyttää vain välttämättömyyskriteerillä ja vain samojen rikosten yhteydessä, joissa asuntokuuntelu on pakkokeinolain 10 luvun 17 §:n mukaan mahdollista.

Ehdotetun sääntelyn luonne huomioon ottaen hovioikeus toteaa yleisesti vähimmäisvaatimuksena olevan, että mahdollinen salaista kotietsintää ja salaista paikanetsintää koskeva sääntely soveltuu ainoastaan pakkokeinolaissa rajatuin tavoin rikosten selvittämiseen eikä rikosten estämiseen tai paljastamiseen. Perusteltua siten on, että mahdollinen sääntely - jos siihen kuitenkin päädytään - sisällytetään ainoastaan pakkokeinolakiin.

Hovioikeus toteaa, että mietinnössä on sinänsä käyty läpi sääntelyä koskevia käytännön tarpeita esitutkintaviranomaisen kannalta. Hovioikeus kuitenkin toteaa, että osin tarvetta on perusteltu rikosten estämisellä ja paljastamisella eivätkä siten kaikki perusteet koske pakkokeinolaissa tarkoitettua yksittäisten jo jonkun rikoksen tunnusmerkistön täyttävien rikosten selvittämistä. Sääntelyn käytännön tarvetta on lisäksi perusteltu pitkälti sillä, että salaisella kotietsinnällä olisi mahdollista saada tietoa nykyistä laajemmin muista rikoskokonaisuuteen liittyvistä keskeisistä henkilöistä, ja että nykyisten käytettävissä olevien tutkintakeinojen käyttämisellä paljastetaan tutkinta liian varhaisessa vaiheessa rikoksesta epäilylle.

Tältä osin hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että esimerkiksi huumausainerikoksiin liittyvissä kokonaisuuksissa kotietsinnällä tai paikanetsinnällä huumausainneiden varastona käytettyyn asuntoon tai muuhun tilaan ei lähtökohtaisesti selvitetä rikoskokonaisuuteen liittyviä keskeisiä toimijoita. Epäselvaksijää, kuinka laajasta käytännön ongelmasta on kysymys siltä osin kuin mietinnössä on viitattu tutkinnan liian varhaiseen paljastumiseen. Epäselväksi on jäänyt lisäksi se, kuinka laaja tarve salaiselle kotietsinnälle on nykyisin ollut, kun otetaan huomioon paikkokeinolain 8 luvussa säädetyn kotietsinnän mahdollisuus sekä se, että pakkokeinolaki sallii jo nykyisin myös asuntokuuntelun (PKL 10:17).

2. Yleiset edellytykset

Salaisen kotietsinnän ja salaisen paikanetsinnän soveltamisen yleiset edellytykset on ehdotettu sidottavan siihen, että tutkintatoimilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi (PKL 10:2.2). Nykyisin voimassa olevan säännöksen mukaan peitetoiminta, valeosto ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttää lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Mietinnössä on selostettu erittäin tärkeitä merkitystä ja välttämättömyyttä koskevien kynnysten asiasisältöä (s. 29). Mietinnön mukaan erittäin tärkeitä merkitystä koskeva vaatimus tarkoittaa sitä, että ilman kyseisen pakkokeinon käyttöä rikoksen selvittäminen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai muuten olisi hyvin työlästä. Lisäksi huomioon voidaan ottaa myös se, että tutkinnan pitkittymisestä aiheutuu erityistä vaaraa. Välttämättömyyden vaatimus taas tarkoittaa lähtökohtaisesti sitä, että viranomaisen on voitava osoittaa, että rikoksen selvittäminen muilla pakkokeinoilla ja esitutkintamenetelmillä ei ole mahdollista tai se ainakin vaatii oleellisesti enemmän voimavaroja tai viivyttää rikoksen selvittämistä kohtuuttomasti. Edelleen välttämättömyys voi perustua kokonaisarvioon siitä, että muut keinot tulisivat olemaan esimerkiksi tuloksettomia tai tiedonhankintaan soveltumattomia ilman, että niiden käyttöä tulisi konkreettisesti edellyttää. Mietinnön säännöskohtaisista perusteluista ilmenee, että erittäin tärkeitä merkitystä koskeva vaatimus vastaa edellä sanottua (s. 146).

Mietinnössä asuntokuuntelu ja salainen kotietsintä on pitkälti menettelyn osalta rinnastettu toisiinsa, mutta samalla on todettu, että perusoikeuspuuttumiseltaan kyse ei ole rinnasteisista salaisista pakkokeinoista ottaen huomioon, että asuntokuuntelu kohdistuu kotirauhan suojaamassa paikassa käytyihin luottamuksellisiin ja henkilökohtaisiin keskusteluihin (s. 45). Mietinnössä salaisen kotietsinnän on katsottu rinnastuvan niihin pakkokeinoihin, joiden käyttämisen edellytykseksi on voimassa olevassa pakkokeinolaissa säädetty edellytys keinon erittäin tärkeästä merkityksestä rikoksen selvittämiseksi (s. 46).

Hovioikeus toteaa, että salaisella kotietsinnällä toteutettaisiin tutkintatoimia kotirauhan piirin suojaamassa paikassa ja siten tutkintatoimien kohteena olisivat tai ainakin voisivat olla esimerkiksi luottamukselliset ja henkilökohtaiset asiakirjat tai muu omaisuus. Huomiota on kiinnitettävä myös siihen, että salaisen kotietsinnän kohteena olevassa asunnossa saattaa asua myös muita henkilöitä kuin rikoksesta epäilty. Edellä lausutun perusteella ja ottaen huomioon, että salaisella kotietsinnällä puututtaisiin merkittävästi perustuslailla suojattuun kotirauhan suojaan, riittävänä ei voida pitää sitä, että sen käytön yleiset edellytykset sidotaan edellä todetuin tavoin pelkästään lähinnä tutkinnan aiheuttamia kustannuksia tai tutkinnan työläyttä koskevaan perusteeseen.

Ottaen huomioon salaisen kotietsinnän ja paikanetsinnän tarpeesta edellä lausuttu ja erityisesti näiden tutkintatoimien luonne vahvasti perusoikeuksiin puuttuvana pakkokeinona hovioikeus katsoo, että salainen kotietsintä ja salainen paikanetsintä tulisi yleisten edellytysten osalta rinnastaa asuntokuunteluun. Näin ollen ennen näitä tutkintatoimia esitutkintaviranomaisen olisi tullut turvautua muihin käytettävissä oleviin tutkintatoimiin.

Edellä lausutun perusteella edellytyksenä salaisen kotietsinnän ja salaisen paikanetsinnän käytölle tulisi näin ollen olla myös se, että se on välttämätön rikoksen selvittämiseksi.

3. Erityiset edellytykset

Salaisen kotietsinnän erityisiä edellytyksiä koskevan perusterikoslistan ehdotetaan olevan laajempi kuin asuntokuuntelussa ja siten mietinnössä edellytysten on ehdotettu olevan samat kuin telekuuntelussa (PKL 10:3). Sen sijaan salaisen paikanetsinnän erityisten edellytysten on ehdotettu olevan samat kuin teknisessä kuuntelussa (PKL 10:16). Ehdotusta on perusteltu mietinnössä esiintuoduilla eri rikoslajeja koskevilla käytännön tarpeilla (s. 47–51).

Yleisesti hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että erityisiä edellytyksiä koskevissa perusteluissa on salaisen kotietsinnän tarvetta perusteltu laajemmin kuin mietinnössä muutoin. Perusteluissa on eräänä esimerkkinä tuotu esiin tilanne, jossa kotietsinnän kohdehenkilö oli laittanut matkapuhelimensa leivänpaahtimeen sillä aikaa, kun poliisi on murtautunut epäilyllä asunnon ovea päästäkseen asuntoon. Tältä osin hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että oletettavasti varsin harvoin salainen kotietsintä tai paikanetsintä olisi mahdollista toteuttaa laiteetsinnän turvaamiseksi ottaen huomioon, että hovioikeuden arvion mukaan suurimmassa osassa tilanteita epäilty kantaa mukanaan omaa puhelinlaitettaan.

Ottaen huomioon, mitä edellä salaisen kotietsinnän luonteesta vahvasti perusoikeuksiin puuttuvana pakkokeinona on todettu, hovioikeus katsoo, että ainakin alkuvaiheessa ennen kuin salaisen kotietsinnän soveltamisesta on saatu käytännön kokemuksia, tulisi vähintään salaisen kotietsinnän erityisten edellytysten olla samat kuin asuntokuuntelussa. Selvää joka tapauksessa on, että salaisen kotietsinnän ja myös salaisen paikanetsinnän ei pidä perustua pelkkään vihjetietoon, vaan asiassa pitää olla myös muuta rikosepäilyä tukevaa konkreettista selvitystä tai tietoa.

4. Päätöksentekomenettely ja kiiretilanteet

Mietinnössä on ehdotettu, että salainen kotietsintä ja salainen paikanetsintä edellyttäisivät tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta tuomioistuimen enakkoluvan. Ehdotuksen mukaan salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää salaisesta kotietsinnästä ja salaisesta

paikanetsinnästä, jos asia ei siedä viivytystä. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Mietinnössä tuomioistuimen jälkikäteisvalvontaa on perusteltu salaista paikanetsintää koskevilla käytännön tarpeilla (s. 55–56). Mietinnössä on salaisen kotietsinnän osalta ainoastaan todettu, että saman tarpeen arvioidaan koskevan myös salaista kotietsintää. Myöskään mietinnön säännöskohtaisissa perusteluissa ei arvioida ehdotetun sääntelyn tarvetta eikä myöskään tuoda esiin minkäänlaisia käytännön soveltamistilanteita (s. 157). Hovioikeus toteaa, että mietinnössä on jäänyt täysin arvioimatta se, minkä vuoksi kiiretilanteita koskeva päätöksentekomenetely eli tuomioistuimen jälkikäteisvalvonta olisi salaisen kotietsinnän osalta tarpeen.

On lisäksi huomioitava, että kiiretilanteissa kohdehenkilön oikeusturvatakeet eivät tule hovioikeuden arvion mukaan riittävällä tavalla turvatuiksi. On huomioitava, että ehdotuksen mukaan 44 §:ssä säädetty julkinen asiamies määrätään salaisen kotietsinnän tuomioistuinkäsittelyä varten. Sinänsä hovioikeus kannattaa ehdotusta julkisen asiamiehen määräämisestä, mutta perusteltuna ei voida pitää sitä, että ennen tuomioistuinkäsittelyä ja julkisen asiamiehen määräämistä salainen kotietsintä voitaisiin toimittaa ilman minkäänlaista tuomioistuimen tai muunkaan instanssin ennakkovalvontaa. Esitys ei myöskään sisällä säännöstä etsintävaltuutetun määräämisestä salaiseen kotietsintään.

Edellä lausutun perusteella ja ottaen vielä huomioon, mitä edellä salaisen kotietsinnän ja salaisen paikanetsinnän luonteesta vahvasti perusoikeuksiin puuttavana pakkokeinona on todettu, hovioikeus katsoo, että vähintään salaisen kotietsinnän osalta sen toimittamiseen tulisi aina olla tuomioistuimen lupa. Tätä on pidettävä etsinnän kohdehenkilön oikeusturvan kannalta tärkeänä. Jos jatkovalmistelussa osoitetaan, että kiiretilanteissa on olemassa tarve tehdä salainen kotietsintä ilman tuomioistuimen ennakkovalvontaa, tulisi etsinnän kohteena olevan henkilön oikeusturva varmistaa asianmukaisesti.

5. Muuta

Edellä todetuin tavoin mietinnössä ei ole ehdotettu, että salaisen kotietsinnän edellytyksenä olisi etsintävaltuutetun määrääminen. Hovioikeus viittaa edellä kiiretilanteiden osalta todettuun ja toteaa yleisemminkin, että ottaen huomioon salaisen kotietsinnän edellä kuvattu luonne ja se, että toimenpide suoritetaan ilman kohdehenkilön tietoisuutta toimenpiteestä, hovioikeus pitää tärkeänä, että etsintävaltuutettu tai vastaava tutkintatoimea valvova taho määrätään myös silloin, kun kysymys on salaisesta kotietsinnästä. Riittävänä ei voida pitää sitä, että tuomioistuinkäsittelyssä epäillyn oikeuksia valvoo ehdotetun 44 §:n mukaisesti julkinen asiamies.

Mietinnössä ei ehdoteta, että julkinen asiamies määrättäisiin salaisen paikanetsinnän tuomioistuinkäsittelyyn. Tältä osin ratkaisua on perusteltu sillä, että salaisella paikanetsinnällä ei puututtaisi kotirauhan suojaamaan paikkaan ja videointimahdollisuus on arvioitu riittäväksi oikeussuojakeinoksi (s. 64). Hovioikeus katsoo, että ottaen huomioon ehdotetun pakkokeinon laatu kohdehenkilön oikeusturvatakeiden varmistamiseksi julkinen asiamies tulisi määrätä myös salaisen paikanetsinnän tuomioistuinkäsittelyyn.

Salainen erityinen kotietsintä

1. Yleistä

Salainen erityinen kotietsintä kohdistuisi tyypillisesti esimerkiksi asianajotoimistoihin ja asianajajien tai toimittajien asuntoihin. Hovioikeus toteaa, että ehdotettu uusi salaista erityistä kotietsintää koskeva sääntely puuttuisi merkittävästi perustuslailla suojattuun yksityisyyden ja kotirauhan suojaan. Salainen erityinen kotietsintä loukkaisi nykyisin käytössä olevia salaisia pakkokeinoja laajemmin ihmisten perusoikeuksia. Tämä myös puuttuisi melkoisesti esim. asianajajien ja asiakkaiden väliseen luottamuksensuojaan ja toimittajien oikeuteen pitää lähteensä salassa. Edellä todetuin tavoin hovioikeus suhtautuu kielteisesti ehdotuksiin.

Mietinnössä on todettu, että erityinen kotietsintä voi myös olla tarpeen toimittaa etsinnän kohteen haltijan tietämättä (s. 65). Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, ettei mietinnössä ole tätä yleisluontoista mainintaa laajemmin perusteltu sitä, minkä vuoksi ehdotetut säännökset salaisesta erityisestä kotietsinnästä ovat tarpeen. Sääntelylle ei siten ole näytetty olevan minkäänlaista käytännön tarvetta.

2. Yleiset edellytykset

Myös salaisen erityisen kotietsinnän soveltamisen yleiset edellytykset on ehdotettu sidottavan siihen, että tutkintatoimilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi (PKL 10:2.2).

Yleisten edellytysten osalta hovioikeus viittaa siihen, mitä edellä salaista kotietsintää ja salaista paikanetsintää koskevista yleisistä edellytyksistä on todettu. Näin ollen edellytyksenä myös salaisen erityisen kotietsinnän käytölle tulisi olla myös se, että se on välttämätön rikoksen selvittämiseksi.

3. Erityiset edellytykset

Salaisen erityisen kotietsinnän erityisiä edellytyksiä koskevan perusterikoslistan ehdotetaan olevan sama kuin salaisessa kotietsinnässä. Näin ollen edellytysten on ehdotettu olevan laajemmat kuin asuntokuuntelussa ja siten mietinnössä edellytysten on ehdotettu olevan samat kuin telekuuntelussa (PKL 10:3).

Ottaen huomioon, että salainen erityinen kotietsintä puuttuu vahvasti perusoi-
keuksiin ja kotirauhaan, hovioikeus katsoo, että myös salaisen erityisen kotietsin-
nän erityisten edellytysten olla samat kuin asuntokuuntelussa. Selvää joka ta-
pauksessa on, että salaisen erityisen kotietsinnän ei pidä perustua pelkkään vihje-
tietoon, vaan asiassa pitää olla myös muuta rikosepäilyä tukevaa konkreettista
selvitystä tai tietoa.

4. Muuta

Hovioikeus pitää kohdehenkilön oikeusturvan kannalta välttämättömänä julkisen
asiamiehen ja etsintävaltuutetun määräämistä sekä etsintävaltuutetun osallistu-
mista koskevia ehdotuksia. Hovioikeus kannattaa sitä, että etsintävaltuutettu
päättää osallistumistavasta. Edelleen hovioikeus pitää välttämättömänä ehdo-
tusta siitä, että salaisen erityisen kotietsinnän toimittamiseen vaaditaan aina tuo-
mioistuimen lupa.

Tuomioistuinmenettelystä salaisen kotietsinnän, paikanetsinnän ja erityisen ko-
tietsinnän osalta (ehdotettu 26 g §)

Tuomioistuimen toimivallan osalta hovioikeus viittaa siihen, mitä edellä kiiretilan-
teista koskien salaista kotietsintää ja salaista paikanetsintää on todettu.

Ehdotuksen mukaan lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi
kerrallaan. Ehdotusta ei ole perusteltu ja epäselväksi jää, minkä johdosta päätös
salaisesta paikkaan kohdistuvasta etsinnästä annettaisiin kuukaudeksi kerrallaan
ja mitä tällainen tietyksi ajaksi annettava lupa käytännössä tarkoittaa ottaen huo-
mioon tutkintatoimen luonne. Mietintö ei myöskään sisällä esimerkiksi luvan uusi-
mista koskevia säännöksiä. Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että voimassa
olevan pakkokeinolain etsintää koskeva 8 luku ei sisällä sanottua säännöstä tie-
tyksi ajaksi kerrallaan annettavasta luvasta. Edellä lausutun perusteella ja ottaen
huomioon paikanetsintää koskevan tutkintatoimen luonne hovioikeus ei kannata
ehdotusta luvan myöntämisestä määrätyksi ajaksi.

Ehdotuksen mukaan vaatimuksessa ja päätöksessä on riittävällä tarkkuudella yk-
silöitävä muun muassa luvan voimassaoloajan lisäksi myös mahdollisuuksien mu-
kaan se, mitä etsinnällä pyritään löytämään. Ottaen huomioon salaisen paikkaan
kohdistuvan etsinnän luonne ja kohdehenkilöiden oikeusturva hovioikeus toteaa,
että vaatimuksessa ja tuomioistuimen päätöksessä tulisi yksilöidä nimenomaisesti
eikä siis ainoastaan mahdollisuuksien mukaan se, mitä etsinnällä pyritään löytä-
mään.

Ehdotetusta säännöksestä on jäänyt puuttumaan säännökset tuomioistuinmenet-
telystä tarkemmin sekä muutoksenhausta. Mietinnön viranomaisvaikutuksia kos-
kevista perusteluista ilmenee, että menettelyyn tuomioistuimessa on tarkoitus so-
veltaa pakkokeinolain 10 luvun 43 §:ää (s. 105). Hovioikeus toteaa, että vähintään

viittaus sanottuun menettelyä ja muutoksenhakua koskevaan säännökseen tulisi sisällyttää ehdotettuun 26 g §:ään. Samalla tulisi arvioida se, onko menettelyä ja muutoksenhakua koskevaa säännöstä tarve täsmentää vai onko säännös nykyisellään riittävä. Hovioikeus toteaa, että ehdotuksessa tulisi huomioida myös kohdehenkilön oikeus muutoksenhakuun sen jälkeen, kun hänelle on ilmoitettu 60 §:n mukaisesti salaisen pakkokeinon käytöstä.

Osallistuva tietolähde

Hovioikeus toteaa tältäkin osin, ettei suomalaisessa rikollisuuskentässä ole tapahtunut sellaista todennettavissa olevaa muutosta, jonka vuoksi osallistuvan tietolähteen käytölle olisi todellinen tarve. Esitutkintaviranomaisten tehtävänä on selvittää rikoksia ja edistää yhteiskuntajärjestystä. On viranomaisten legitimitietin kannalta ongelmallista, mikäli viranomainen sallii yksityishenkilön tehdä rikoksia. Tämä voi vaikuttaa hyvin negatiivisesti viranomaisia kohtaan tunnettuun luottamukseen.

Esitutkintaviranomaisen tietolähteenä toimivat usein jollain tapaa haavoittuvassa asemassa olevat päihderiippuvaiset henkilöt, jotka eivät välttämättä kykene arvioimaan omaa etuaan tilanteessa, jossa he ovat esimerkiksi vapautensa menettäneinä. Tällaisen henkilön käyttäminen viranomaistoiminnassa rikoksentekovälineenä on epäeettistä.

Oikeusvertailu ei myöskään tue sääntelyn ottamista käyttöön Suomessa. Rikollisuustilanne on useissa vertailumaissa huomattavasti vakavampi, eikä niissäkään ole otettu käyttöön kyseistä instrumenttia siinä laajuudessa kuin nyt ehdotetaan, eli jopa puoleksi vuodeksi kerrallaan.

Joka tapauksessa tulisi päätäntävalta osallistuvan tietolähteen käytöstä olla oikeusturvasyistä tuomioistuimella, kuten jaksossa 5.1.3.1 on todettu. Tietolähdetoiminnan valvonnassa ja toteuttamisessa on ollut aikaisemmin puutteita, joten toiminnan tulee olla ulkopuolisen etukäteiskontrollin takana.

Ylimääräisen tiedon käyttäminen ja ampuma-aserikos

Mietinnössä ehdotetaan, että ampuma-aserikos lisätään pakkokeinolain 10 luvun 56 §:n 2 momentissa säädetyn ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaksi perusterikokseksi.

Kuten mietinnössä on lakivaliokunnan mietinnön LaVM 30/2022 vp osalta todettu, ampuma-aserikos voi sisältää varsin monenlaisia tekemuotoja. Hovioikeus viittaa mainittuun lakivaliokunnan kannanottoon ja toteaa, että ampuma-aserikos ei vakavuudeltaan ainakaan kaikilta osin rinnastu muihin 56 §:n 2 momentissa säädettyihin rikoksiin.

Mainitussa lakivaliokunnan mietinnössä on todettu epäselvää olevan, täyttäisikö ampuma-aserikos kaikilta osin perustuslain 10 §:n 4 momentissa asetetut vaatimukset yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavista rikoksista.

Oikeusministeriön mietinnön perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia koskeissa perusteluissa on todettu, että ampuma-aserikosten luonne huomioon ottaen niiden voidaan katsoa kuuluvan perustuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitettujen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten piiriin. Kannanottoa on siten perusteltu ainoastaan ampuma-aserikosten luonteella.

Kun otetaan huomioon rikoslain 41 luvun 1 §:ssä säädetyn ampuma-aserikoksen eri tunnusmerkistöt, on selvää, että ainakaan kaikilta osin esityksen kannanotto ei ole perusteltu. Esimerkkinä mainittakoon säännöksen 1 momentin 5 kohta, jonka mukaan ampuma-aserikoksesta tuomitaan esimerkiksi se, joka laiminlyö ampuma-aselain 110 b §:ssä säädetyn velvollisuuden tehdä esimerkiksi pakkausmerkinnän.

Edellä lausutuin perustein hovioikeus suhtautuu varauksellisesti ehdotukseen.

Esityksen vaikutuksista

Mietinnössä on viitattu talouspoliittisen ministerivaliokunnan helmikuussa 2024 tekemään linjaukseen, jonka mukaan uusien EU:sta ja kansallisesta lainsäädännöstä johtuvien velvoitteiden myötä tulevat tehtävät resursoidaan pääsääntöisesti luopumalla olemassa olevista tehtävistä tai tehostamalla nykyisten tehtävien hoitamista. Linjaus on mietinnön mukaan toistettu huhtikuussa 2024 hallituksen kehysriihen yhteydessä. Linjauksen on todettu tarkoittavan tehtävien hoitamista nykyisten määrärahojen puitteissa. Mietinnössä on todettu, että esityksellä ei ole arvioitu olevan merkittäviä talousarviovaikutuksia.

Esityksessä on arvioitu (s. 103), että vuositasolla salaisten kotietsintöjen määrää voitaisiin arvioida suhteessa asuntokuunteluiden ja teknisen katselun määriin ja siten vuositasolla salaisia kotietsintöjä voisi olla arviolta 0–50, mikä arvio sisältäisi myös salaiset erityiset kotietsinnät. Salaisia paikanetsintöjä on arvioitu vuositasolla olevan yhteensä noin 0–100. Mietinnöstä ei varsinaisesti ilmene se, miten määriä arvioitaessa on päädytty vertaamaan määriä asuntokuunteluihin ja tekniseen katseluun eikä salaisten paikanetsintöjen osalta ilmene lainkaan se, mihin arvio perustuu.

Esitutkintaviranomaisten osalta mietinnössä on todettu, että mahdollisena ei pidetä ennakolta arvioida tarkemmin taloudellisia vaikutuksia (s. 104). Sen sijaan tuomioistuinten osalta mietinnössä on todettu, että vaikka kyse olisi uusista

tuomioistuimissa käsiteltävistä lupa-asioista, resurssivaikutuksia ei arvioida tuomioistuinten kannalta välttämättä merkittäväksi. Mietinnössä on arvioitu, että vuositasolla valtakunnallisesti esitys tarkoittaisi yhteensä 1–2 tuomarityövuoden lisääystä.

Hovioikeus toteaa, että vaikka vaatimusten käsittely tuomioistuimessa olisikin verrattain jouhevaa, kuten mietinnössä on esitetty (s. 105), on ehdotettavien uusien pakkokeinojen määrä ja laatu niin merkittävä, ettei mietinnössä esitettyä kannanottoa vaikutuksista voida pitää perusteltuna.

Edellä lausutun perusteella hovioikeus toteaa selvää olevan, että ehdotuksilla olisi merkittäviä vaikutuksia tuomioistuinten toimintaan ja resursseihin. Kuten mietinnössä on todettu, huomioon tulee ottaa tarvittava henkilöstön koulutus.

Mietinnössä ei ole myöskään esitetty minkäänlaisia konkreettisia ratkaisuja sen osalta, miten esityksen vaikutukset käytännössä huomioidaan tuomioistuimissa. Hovioikeus toteaa, että mietinnöstä on jäänyt puuttumaan lakiehdotukset vastavansuuruisten olemassa olevien tehtävien poistamisesta taikka siitä, miten nykyisiä tuomioistuinten tehtäviä tehostetaan. Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että tuomioistuinten tehtävät perustuvat lakiin. Edelleen hovioikeus toteaa, että erityisesti pääkaupunkiseudun käräjäoikeudet ovat jo nykyisin hyvin ruuhkaisia ja käsittelyajat pidempiä kuin muualla. Selvänä on pidettävä, että merkittävä osa ehdotetuista tutkintatoimista tullaan tekemään Helsingin hovioikeuspiirin alueella.

On myös huomioitava, että pakkokeinojen osalta tuomioistuimille on viimeksi 15.12.2025 voimaantulleella lakimuutoksella osoitettu laite-etsinnöistä päättäminen ilman tarvittavien lisäresurssien turvaamista. Hovioikeus toteaa, ettei kestävästi voida pitää sitä, että tuomioistuimille uskotaan uusia merkittäviä resurssivaikutuksia sisältäviä tehtäviä eri lakimuutoksilla ilman suuremman kokonaiskuvan muodostamista ja tarvittavien lisäresurssien turvaamista.

Mietinnössä on todettu, että virastojen tulee seurata täytäntöönpanon kustannuksia ja toteumia ja jos täytäntöönpanonvaikutukset ovat merkittävästi arvioitua suurempia voidaan tilannetta tarkastella myöhemmissä talousarvioissa (s. 174). Hovioikeus toteaa, että pelkästään virastokohtaista seuraamista ja asian tarkastelusta myöhemmin ei voida pitää riittävänä vaan tuomioistuimille tulisi turvata muutoksen edellyttämät määrärahat muutosten tullessa voimaan.

Esitutkintaviranomaisten rikostorjuntakeinojen yhteensovittaminen

Oikeusministeriö on pyytänyt, että lausunnoissa kiinnitettäisiin myös erityistä huomioita mietinnön jaksoissa 2.3.2.5 ja 5.1.5 esiin tuotuun

yhteensovittamistarpeeseen ja sitä koskevaan arvioon, että asianmukaista on tehdä asiaan liittyvä arviointi ja sääntelyiden yhteensovittaminen esityksen jatkovalmistelussa.

Hovioikeus pitää työryhmämietinnössä (s. 94) esitetysti perusteltuna, että salaisista pakkokeinoista säädettäisiin yksinomaan pakkokeinolain 10 luvussa kaikkien toimivaltaisten esitutkintaviranomaisten kannalta ja salaisista tiedonhankintakeinoista kunkin viranomaisen osalta niitä koskevissa erityislaeissa. Lisäksi olisi tärkeää huolehtia siitä, että myös salaisten tiedonhankintakeinojen kentässä tullilla, rajavartiolaitoksella ja puolustusvoimilla pitää pääsäännön mukaan olla rajoitetummat salaiset tiedonhankintaoikeudet kuin poliisilla, ja rinnakkaista tai päällekkäistä toimivaltaa pitää välttää.

Lausunnon on valmistellut hovioikeudenneuvos Sanna Mikkola

Presidentti Asko Välimaa

